

Τζένη Κακαϊδή, Αγγέλα Λειατσά, Η πορεία του προγράμματος "Εκπαιδευτική Ένταξη Τσιγγανοπαίδων" στους νομούς Ιωαννίνων και Άρτας

Καλημέρα σας. Θα κάνουμε μία σύντομη παρουσίαση της δράσης του Προγράμματος στις περιοχές Ιωαννίνων και Άρτας. Οι Τσιγγάνοι στα Γιάννενα αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν πάρα πολλά προβλήματα. Πριν δύο χρόνια ο καταυλισμός βρισκόταν σε ένα παραλίμνιο οικόπεδο στο δήμο Ανατολής αντί ενοικίου. Σημειώνουμε ότι οι κάτοικοι κατά τη διάρκεια της παραμονής τους εκεί όφειλαν να εκκενώνουν το χώρο κάθε Αύγουστο και Σεπτέμβριο λόγω της εμποροπανηγυρης, κατόπιν συμφωνίας με τον ιδιοκτήτη. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν άθλιες με ανύπαρκτες συνθήκες υγιεινής. Έμεναν σε πρόχειρες παράγκες από νάυλον, δεν υπήρχαν τουαλέτες ούτε νερό και ο χώρος ήταν γεμάτος σκουπίδια. Το οικόπεδο του καταυλισμού βρισκόταν κοντά στο 4^ο Δημοτικό σχολείο Ανατολής. Έτσι, τότε συναντηθήκαμε με το διευθυντή του σχολείου, ο οποίος μας αντιμετώπισε θετικά, ήταν, δηλαδή, πρόθυμος να συμβάλει στο να βρεθούν μία ή δύο αίθουσες στο σχολείο για τα παιδιά.

Ένα πρώτο σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίσαμε στο εν λόγω σχολείο ήταν η έντονη άρνηση των γονέων να δεχτούν τη συμφοίτηση των παιδιών τσιγγάνικης προέλευσης με τα δικά τους παιδιά. Οι λόγοι που προφασίζονταν τότε ήταν η έλλειψη εμβολιασμού και η γενικότερη έλλειψη υγιεινής τους. Έτσι, σε συνεργασία με τον παιδίατρο και το διευθυντή, πήγαμε στον καταυλισμό και πραγματοποιήσαμε τον εμβολιασμό των παιδιών. Παρόλα αυτά οι γονείς συνέχισαν να αντιδρούν, εκδηλώνοντας έντονες ρατσιστικές διαθέσεις. Στην προσπάθειά μας να πετύχουμε την ένταξη των παιδιών στο σχολείο μιλήσαμε μαζί τους και ο διευθυντής τους υποσχέθηκε ότι τα τμήματα θα λειτουργούν απογευματινές ώρες. Έτσι δόθηκαν τελικά οι αίθουσες από το σχολείο και ο κατάλληλος σχολικός εξοπλισμός από το Πρόγραμμα και λειτούργησαν τα δύο τμήματα αμιγώς τσιγγανοπαίδων στην Ανατολή.

Την επόμενη χρονιά οι Τσιγγάνοι έφυγαν από το οικόπεδο λόγω της εμποροπανήγυρης, για πρώτη φορά, όμως, δεν επέστρεψαν και υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτό οφειλόταν στις παρεμβάσεις των κατοίκων της περιοχής. Για δύο περίπου μήνες οι Τσιγγάνοι περιφέρονταν από τη Λαμψίστα στο Δροσοχώρι και από εκεί στην περιοχή του Μαρινόπουλου, και τελικά κατασηκώνουν σε έναν ανοικτό χώρο κοντά στο παλιό αεροδρόμιο, μεταξύ Κουτσελιού και Μπάφρας.

Την περίοδο εκείνη είχαμε παράλληλα επαφές και δεχόμασταν υποσχέσεις τόσο από την Νομαρχία, όσο και από το Κέντρο Αποκατάστασης Κακοποιημένων Παιδιών, που επιχορηγείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για παρόμοια προγράμματα, για την παραχώρηση οικοπέδου στην περιοχή της Λαμψίστας.

Το οικόπεδο δεν έχει δοθεί μέχρι σήμερα, οι συνθήκες παραμένουν άθλιες και αυτό αποτελεί ένα από τα κύρια επιχειρήματα του διευθυντή για να δικαιολογήσει την άρνησή του να δεχτεί τα παιδιά των Τσιγγάνων στο Δημοτικό σχολείο Κατσιάς και να λειτουργήσουν τμήματα, έστω τις απογευματινές ώρες, όπως έγινε την προηγούμενη χρονιά.

Ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων αρνείται τη φοίτηση στο σχολείο, ενώ ο δήμαρχος φοβούμενος τη μόνιμη εγκατάσταση των Τσιγγάνων στην περιοχή, αρνείται να τους παραχωρήσει ύδρευση. Με παρέμβαση του Προγράμματος, παραχωρήθηκε από το Ίδρυμα Παλινοστούντων κάποιος χώρος, για να χρησιμοποιηθεί για τη σύσταση μαθητικών τμημάτων. Αυτό το είχαμε αποφασίσει ως προσωρινή λύση τότε. Ήρθαμε σε επαφή με τον κ. Γλάρο, ο οποίος ήταν πρόεδρος του Ίδρυματος, και από την αρχή ήταν πρόθυμος και θετικός στην παραχώρηση των τολ. Επίσης, απευθυνθήκαμε στη Νομαρχία, η οποία με ενέργειές της βοήθησε στο να μετατραπεί το τολ σε έναν στοιχειώδη χώρο διδασκαλίας. Και έτσι δημιουργήθηκαν τα δύο τμήματα αμιγώς τσιγγανοπαίδων.

Στην αρχή βέβαια παρατηρούνταν μεγάλο ποσοστό παρακολούθησης

των μαθημάτων. Μετά το Πάσχα, όμως, ο αριθμός μειώθηκε και αυτό οφείλεται κυρίως σε βιοποριστικούς λόγους.

Αυτή τη στιγμή ο καταυλισμός βρίσκεται στην περιοχή του Μαρινόπουλου και για δεύτερη συνεχή χρονιά τα παιδιά συνεχίζουν να παρακολουθούν τα μαθήματά τους στα τολ. Το πρόβλημα μεταφοράς τους στο σχολείο, το οποίο δημιουργήθηκε γιατί η απόσταση ήταν μεγάλη και ήταν αδύνατο να διανυθεί με τα πόδια, αντιμετωπίστηκε με δική μας παρέμβαση από τον προϊστάμενο εκπαίδευσης και τελικά παραχωρήθηκε λεωφορείο για τη μεταφορά των παιδιών από τον καταυλισμό στα τολ.

Τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά στην Άρτα, τη Νέα Ζωή και τον Παρακάλαμο. Στον τελευταίο η φοίτηση των μαθητών είναι κανονική με ελάχιστες διαρροές. Η πλειοψηφία τους είναι παιδιά τσιγγάνικης καταγωγής, τα οποία είναι ενταγμένα σε κανονικές τάξεις. Στο 2^ο Δημοτικό Νέας Ζωής υπάρχουν 26 τσιγγάνοι μαθητές με κανονική σχεδόν φοίτηση, γεγονός το οποίο οφείλεται κυρίως στο ότι οι Τσιγγάνοι κατοικούν μόνιμα σε σπίτια, χωρίς να μετακινούνται.

Στην Άρτα ο καταυλισμός βρίσκεται κοντά στο 10^ο Δημοτικό σχολείο. Υπάρχουν περίπου 10 οικογένειες, μόνιμα εγκατεστημένες στην Άρτα εδώ και πολλά χρόνια, με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις όπου μερικοί μετακινούνται προσωρινά, αλλά πάντα επιστρέφουν. Κατοικούν σε σπίτια, σε ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης, καθώς ικανοποιούνται βασικές τους ανάγκες όπως στέγη, νερό και ρεύμα. Και οι σχέσεις με τους υπόλοιπους κατοίκους της περιοχής είναι αρμονικές, δεν υπάρχουν προβλήματα.

Η σχολική εκπαίδευση αποτελεί βασική προϋπόθεση, καθώς οι τσιγγάνοι γονείς τη θεωρούν ως ένα αγαθό, το οποίο δεν μπορούν να στερήσουν από τα παιδιά τους. Και έτσι στο σχολείο υπάρχει ένα τμήμα. Τα παιδιά έχουν αρμονικές σχέσεις με τους υπόλοιπους μαθητές, δεν υπάρχουν ρατσιστικές εκδηλώσεις και μάλιστα φέτος ένα παιδί εντάχθηκε στην πρώτη δημοτικού και παρακολουθεί κανονικά.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να απευθύνω το λόγο στην Αγγέλα, η οποία για δύο χρόνια παρακολούθησε τα παιδιά, και στο Δημοτικό σχολείο της Ανατολής και στα τολ, τους έκανε ενισχυτική διδασκαλία και θα σας μεταφέρει τώρα την εμπειρία της.

Καλημέρα σας και από μένα. Η πρώτη επαφή με το Πρόγραμμα ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1998. Ήρθαμε σε επικοινωνία με τους υπεύθυνους καθηγητές έξι μέρες μετά την έναρξη της λειτουργίας του σχολείου στην περιοχή της Ανατολής. Την ίδια μέρα μας έστειλαν στο σχολείο για να βοηθήσουμε τις δασκάλες στην προσαρμογή των παιδιών σε ένα χώρο που ήταν εντελώς καινούριος για αυτά.

Πραγματικά όταν φτάσαμε στο σχολείο διαπιστώσαμε ότι υπήρχαν σοβαρές δυσκολίες. Τα παιδιά ήταν τρομερά ανήσυχα, δεν μπορούσαν να καθίσουν σε ένα σημείο πολλή ώρα, τσακώνονταν συνεχώς μεταξύ τους, ενώ τους φαινόταν τρομερά δύσκολο να καθίσουν στις καρέκλες και σχεδόν ακατόρθωτο να κρατήσουν στα χέρια τους τα μολύβια ή να χρησιμοποιήσουν τον σχολικό εξοπλισμό. Στην αρχή, επίσης, έρχονταν βρώμικα και απεριποίητα στο σχολείο, δεν χρησιμοποιούσαν τις εγκαταστάσεις υγιεινής, δεν πρόσεχαν τα τετράδια και τα βιβλία τους και σε κάποιες περιπτώσεις καρπώνονταν και κάποια μικροαντικείμενα από το χώρο του σχολείου και απαιτούσαν από εμάς και τις δασκάλες να τους αγοράζουμε όλο και κάποιο δωράκι.

Μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα το σιηνικό άλλαξε τελείως. Τα παιδιά άρχισαν να έρχονται πλυμένα και χτενισμένα, με ρούχα που χρησιμοποιούσαν -όπως τα ίδια έλεγαν- αποκλειστικά για αυτό το χώρο, προσέρχονταν στην ώρα τους, έρχονταν σχεδόν πάντα κάνοντας τις ασκήσεις τους, μάθανε την έννοια της πειθαρχίας και του σεβασμού, πώς να χρησιμοποιούν επαρκώς και με επιτυχία τον σχολικό εξοπλισμό, σταμάτησαν οι αρπαγές και φρόντιζαν το χώρο σαν να είναι το σπίτι τους, κοιτώντας όταν

φεύγουν τα πάντα να μένουν εν τάξει. Σιγά-σιγά άρχισαν να παρουσιάζουν αλματώδη πρόοδο, πράγμα που λειτούργησε τροφοδοτικά για αυτά, καθώς σταδιακά άρχισαν να αποκτούν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και τις δυνάμεις του, βλέποντας τα πρώτα θετικά αποτελέσματα των προσπαθειών τους.

Εκείνη την περίοδο εφαρμόσαμε για πρώτη φορά στο σχολείο ένα πρόγραμμα ενισχυτικής διδασκαλίας. Κάποιες φορές χρειαζόταν να απέχουν τα παιδιά από το μάθημά τους για κάποιο χρονικό διάστημα (όταν π.χ. είχαν κάποιες συγκομιδές) ή για κάποιους άλλους λόγους είχαν μείνει λίγο πίσω στα μαθήματά τους ή δεν είχαν κατανοήσει κάποιο κομμάτι της ύλης. Σε αυτή την περίπτωση αυτό που κάναμε ήταν, παράλληλα με την ύλη του σχολείου που προχωρούσαμε κανονικά, να καλύπτουμε τα κενά και να τους προχωράμε με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην υπάρχει μαθησιακή ανομοιογένεια μέσα στην τάξη με ό,τι επιπτώσεις θα είχε αυτή. Ταυτόχρονα, στήσαμε μια δανειστική βιβλιοθήκη μέσα στην τάξη, έπειτα από απαίτηση των ίδιων των παιδιών που τότε άρχισαν να δείχνουν μεγαλύτερο ζήλο στο μάθημα της γλώσσας.

Κάποιες προσπάθειες που κάναμε να φέρουμε σε επαφή τα παιδιά τσιγγάνικης προέλευσης με τα άλλα παιδιά του σχολείου δεν είχαν αρχικά πολύ θετικά αποτελέσματα. Διοργανώσαμε κάποιες εκδρομές κοινές, χωρίς χρηματικό αντίτιμο, για να φέρουμε σε επαφή τα παιδιά. Αυτές, όμως, είχαν πολύ μικρό ποσοστό συμμετοχής.

Παρόλα αυτά, με την πάροδο του χρόνου και όταν φάνηκε ότι τα παιδιά σέβονταν το χώρο και δεν δημιουργούσαν προβλήματα, είχαμε μερικά πολύ θετικά στοιχεία. Τα παιδιά του πρωινού σχολείου σταμάτησαν σταδιακά να σχίζουν και να μουτζουρώνουν τις χειροτεχνίες και τα βιβλία των τσιγγάνων μαθητών, σταμάτησαν να προσέρχονται κάποιοι δύσπιστοι καλοθελητές στο χώρο του σχολείου που με το πρόσχημα του αντιπροσώπου του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων έρχονταν για έλεγχο και φρόντιζαν να προσβάλλουν σε κάθε δυνατή ευκαιρία τα παιδιά, ενώ προς το τέλος της σχολικής χρονιάς παρατηρήσαμε ότι τα άλλα παιδιά που έρχονταν από περιέργεια στο διάλειμμα

να παρατηρήσουν τα δικά μας, άρχιζαν να έχουν σιγά-σιγά επαφές με αυτά. Αυτό είναι κάτι το οποίο θα μπορούσε να έχει οδηγήσει σε πολύ θετικά αποτελέσματα, αν η κατάσταση τον επόμενο χρόνο δεν άλλαζε.

Τον επόμενο χρόνο, λοιπόν, η κατάσταση άλλαξε με την ειδίωξη των παιδιών από το σχολείο, το 4^ο Δημοτικό Ανατολής στην περιοχή του Κατσιά, όπου πλέον το σχολείο μετεγγρατάσθησε σε ένα τολ. Οι συνθήκες ήταν δύσκολες σε ένα χώρο που όσο και αν είχε διαμορφωθεί, απείχε αρκετά από τα πρότυπα ενός σχολείου. Αυτή τη φορά είχαμε να αντιμετωπίσουμε προβλήματα όπως η αφόρητη ζέστη το καλοκαίρι, το πολύ κρύο το χειμώνα, η λάσπη και η βρώμα το φθινόπωρο, η δυσωδία των ζώων την άνοιξη. Εντούτοις, ούτε και σε αυτή την περίπτωση το βάλουμε κάτω.

Δυστυχώς, όμως, άλλαξε και το προσωπικό του σχολείου. Αυτό ήταν κάτι το αρνητικό, γιατί οι καινούριοι δεν είχαν ιδέα από διαπολιτισμική εκπαίδευση, όπως οι προηγούμενοι. Δεν πίστευαν ότι τα παιδιά θα μπορούσαν να έχουν ποτέ πρόοδο ανάλογη με αυτή των άλλων, των "κανονικών", παιδιών. Και αυτό ήταν κάτι που το έδειχναν με τον τρόπο τους. Στις πρώτες τους αποτυχίες να προσεγγίσουν τα παιδιά και κάτω από το πρίσμα της προκατάληψης για τις νοητικές τους ικανότητες, παρέδωσαν τα όπλα και απέδωσαν το βάρος της ευθύνης στα παιδιά, λέγοντας "και τι άλλο να τους κάνουμε, δηλαδή, αφού δεν τραβάνε"; Μάλιστα κάποιος απέδωσε στον ελλιπή εξοπλισμό του σχολείου την προσωπική του αδυναμία να διδάξει, έχοντας ως μέσο σύγκρισης το ιδιωτικό σχολείο που βρισκόταν πριν και τους γονείς των άλλων μαθητών που έδιναν πεντοχίλιαρα και δεκαχίλιαρα κάθε μήνα για την αγορά εξοπλισμού. Δήλωνε μάλιστα σε κάθε δυνατή ευκαιρία ότι δεν υπάρχει καμία περίπτωση να ξανακάτσει δεύτερη χρονιά στο ίδιο σχολείο. Το αποτέλεσμα ήταν ότι τα παιδιά σταμάτησαν να ασχολούνται με το μάθημα, οι ίδιοι οι δάσκαλοι καθόντουσαν έξω από την τάξη, πίνανε καφέ και καπνίζανε, τα παιδιά έχασαν την εμπιστοσύνη στις προσωπικές τους ικανότητες, έχασαν κάθε ενδιαφέρον για το σχολείο, πείστηκαν ότι πλέον δεν έχει κανένα νόημα να συνεχίσουν τη

φοίτησή τους, αφού βρίσκονται στα στάδια του πρώτου έτους που φοίτησαν στο σχολείο και τα πράγματα οπισθοδρόμησαν πολύ.

Επειδή δεν μπορέσαμε να πετύχουμε συνεργασία με τους δασκάλους δεν μπορέσαμε να ξαναεφαρμόσουμε το πρόγραμμα της ενισχυτικής διδασκαλίας. Έτσι, αναγκαστήκαμε να κατευθύνουμε τις προσπάθειές μας αλλού. Αναλάβαμε κάποιες καλλιτεχνικές δραστηριότητες μέσα στο χώρο του σχολείου, ξεκινήσαμε κάποια μαθήματα χορού, φτιάξαμε θεατρική ομάδα, στην οποία τα παιδιά ανταποκρίθηκαν με προθυμία, αρχίσαμε να τους διαβάζουμε παραμύθια, τα οποία στη συνέχεια διαβάζαμε μέσα στην τάξη, και τους κάναμε κάποιες χειροτεχνίες. Το αποτέλεσμα ήταν εκεί που οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες περιορίζονταν στο χρωματισμό φωτοτυπημένων προσχεδίων και τα παιδιά φοβόντουσαν να εκφραστούν από μόνα τους μέσα στην τάξη, ξαφνικά άρχισαν ξανά να αποκτούν εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους, να εκφράζουν με ωραίο τρόπο τη δημιουργικότητά τους.

Αυτές οι κινήσεις αποτέλεσαν κίνητρα για τα παιδιά, τα οποία ξανάρχισαν να έρχονται στο χώρο του σχολείου, κάτι που για αρκετό καιρό είχαν πάψει να κάνουν ή το έκαναν εντελώς περιστασιακά, οι ίδιοι οι δάσκαλοι που αρχικά ήταν δύσπιστοι απέναντι στην ικανότητα των παιδιών να πετύχουν σε αυτούς τους τομείς, άρχισαν σιγά-σιγά να επικροτούν και να ενισχύουν την προσπάθειά μας και απέκτησαν μια πιο θετική αντιμετώπιση προς τα παιδιά.

Οι μέχρι σήμερα εμπειρίες μας μάς οδήγησαν σε κάποια συμπεράσματα, με βάση τα οποία θα θέλαμε να σας κάνουμε και κάποιες προτάσεις που νομίζουμε ότι μπορούν να ενισχύσουν και να βοηθήσουν το Πρόγραμμα.

Καταλήξαμε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά ανταποκρίνονται στη διαδικασία ανάλογα με τις προσδοκίες των δασκάλων. Σε περιπτώσεις που οι δάσκαλοι είχαν από τους τσιγγάνους μαθητές παρόμοιες απαιτήσεις με εκείνες που είχαν από τους μη τσιγγάνους, παρατηρήσαμε ότι οι πρώτοι παρουσίασαν πρόοδο ανάλογη με αυτή των δευτέρων. Οι εργασίες γίνονταν κανονικά, το

πρόγραμμα ακολουθούνταν πιστά, τα παιδιά έρχονταν ευπρεπισμένα και στην ώρα τους με τα βιβλία τους, δεν παρατηρήθηκαν περιστατικά αδικαιολόγητων απουσιών ή και διακοπή φοίτησης. Τα παιδιά αναλάμβαναν πρωτοβουλίες και ενδιαφέρονταν για το κάθε τι που συνέβαινε μέσα στην τάξη, έχοντας αποκτήσει αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους.

Στις περιπτώσεις εκείνες, όμως, που οι δάσκαλοι έδειχναν με τον τρόπο τους ότι θεωρούσαν ανίκανα τα παιδιά τσιγγάνικης καταγωγής να παρακολουθήσουν κανονικά ένα σχολικό πρόγραμμα, γιατί υποστήριζαν είτε ότι από τη φύση τους δεν μπορούν να συγκεντρωθούν και κουράζονται εύκολα είτε ότι τα θεωρούσαν μειωμένης αντίληψης και αποδοτικότητας, σε σημείο η σχολική διδακτική ώρα να αποτελεί το διάλειμμα ενός πεντάωρου διαλείμματος, τα παιδιά αδρανοποιούνταν σημαντικά. Έρχονταν στο σχολείο ό,τι ώρα θέλανε και αν θέλανε, χωρίς τα βιβλία τους, χωρίς να έχουν κάνει καμία εργασία, και μάλιστα υπήρχαν περιπτώσεις που έκαναν μήνες να εμφανιστούν, επειδή -όπως τα ίδια λέγανε- δεν βρίσκανε λόγους να έρθουν στο σχολείο, αφού δεν έκαναν τίποτα πια.

Εφόσον, λοιπόν, ο ίδιος ο δάσκαλος διαμορφώνει τις συνθήκες στο σχολείο και επειδή η κατάσταση στο σχολείο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης έχει κάποιες ιδιαιτερότητες, προτείνουμε από την αρχή της σχολικής χρονιάς να διοργανώνονται επιμορφωτικά σεμινάρια για τους διδάσκοντες με διαφορετική μορφή από αυτή που γινόταν μέχρι σήμερα, εστιάζοντας, δηλαδή, σε πρακτικά κυρίως ζητήματα. Και καλό θα ήταν να γίνεται πρακτική σε υποθετικές καταστάσεις μέσω του σεμιναρίου.

Το άλλο που θα μπορούσαμε να κάνουμε είναι να προωθήσουμε κάποια πρόταση στην πολιτεία, ώστε να δοθεί η έμφαση στη σωστή επιλογή του διδακτικού προσωπικού. Η επιλογή, δηλαδή, του δασκάλου ενός τέτοιου σχολείου να μην εξαρτάται από παράγοντες όπως π.χ. να έχει ως μόνη άλλη εναλλακτική την απόσπαση στα σύνορα της Ελλάδας, αλλά να εξαρτάται αποκλειστικά από την προσωπική του επιθυμία. Επίσης, είναι σημαντικό να

λαμβάνεται υπόψη προηγούμενη εμπειρία ή κατάρτιση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Εγώ θα ήθελα να προσθέσω, κλείνοντας, ότι παράλληλα με τις άλλες δραστηριότητες του Προγράμματος, προωθήσαμε και τη διδασκαλία καλλιτεχνικών μαθημάτων μέσα στα σχολεία όπου φοιτούν οι Τσιγγάνοι. Και αναφέρω ενδεικτικά τη δημιουργία μουσικού εργαστηρίου στο 2^ο Δημοτικό σχολείο Νέας Ζωής, τμήμα μουσικής και χορού στο σχολείο του Παρακαλάμου, μουσική στο σχολείο της Ανατολής και θεατρική και χορευτική ομάδα στο σχολείο στα τολ. Παρατηρήσαμε ότι οι δραστηριότητες αυτές ήταν ισχυρό κίνητρο για τα παιδιά για να έρχονται στο σχολείο, έδειχναν υπέρμετρο ενθουσιασμό για τη συμμετοχή τους σε αυτές, καθώς ασκούσαν τη δημιουργικότητά τους και πολλές φορές ενίσχυαν (στην περίπτωση της θεατρικής ομάδας) τη διδασκαλία των άλλων μαθημάτων, όπως π.χ. της γλώσσας. Προτείνουμε, λοιπόν, η προσπάθεια αυτή να συνεχιστεί από το Πρόγραμμα και να προωθηθεί οργανωμένα με κατάλληλους καθηγητές και την παροχή ανάλογου υλικού.

Και τέλος, ήθελα να πω ότι όσον αφορά την εγκατάσταση σχολείου τσιγγανοπαίδων στα τολ του Κοτσελιού, ήταν μια προσωρινή λύση που προτάθηκε κατ' ανάγκη από το Πρόγραμμα για να μην αργήσει η έναρξη των σχολικών μαθημάτων για τα παιδιά, ώσπου να εγκατασταθούν σε κανονικό σχολικό κτίριο. Βέβαια, η κατάσταση αυτή έχει εδραιωθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, με συνέπειες τόσο για τα παιδιά και τους δασκάλους, όσο και για την εκπαιδευτική διαδικασία γενικότερα, καθώς τα ίδια τα παιδιά δεν θεωρούν το κτίριο αυτό σχολείο, γεγονός το οποίο τα αποτρέπει πολλές φορές να παρακολουθούν και συχνά νιώθουν και αδικημένα σε σχέση με τα άλλα παιδιά. Εμείς έχουμε ήδη ξεκινήσει εδώ και καιρό προσπάθειες σε διάφορα μέτωπα και έχουμε σαν στόχο να πετύχουμε όσο το δυνατό πιο γρήγορα την ένταξη των παιδιών σε κανονικά σχολεία και τάξεις, με σκοπό την πλήρη ένταξή τους

στην εκπαιδευτική διαδικασία και την αποφυγή περαιτέρω περιθωριοποίησης. Ευελπιστούμε ότι μέχρι τον Σεπτέμβρη θα έχει δοθεί το οικόπεδο στους Τσιγγάνους της Λαμφίστας, για το οποίο έχουν γίνει τόσες πολλές συζητήσεις, και έτσι τα παιδιά έχοντας μόνιμη πλέον κατοικία θα παρακολουθήσουν κανονικά το σχολείο. Σας ευχαριστώ πολύ.